

Valtakunnallisen Rokotusosaamisen koulutuskokonaisuuden kehittäminen

Rokotukset ovat olleet jo vuosikymmenten ajan keino suojata väestöä tietyiltä vaarallisilta tartuntataudeilta. Rokotusten myötä osa taudeista onkin saatu taltutettua siten, että ne ovat nuoremmille sukupolville tuttuja vain rokotusohjelmassa mainittujen nimien kautta. Rokotuksiin epäröivästi suhtautuvat asiakkaat ja heidän ohjaaminen tuovat nykypäivän Suomessa oman haasteensa terveydenhoitajien työnkuvaan. Myös maahanmuuttajien ja muiden erityisryhmien rokottamien saattaa aiheuttaa hämmennystä kokeneimmissakin rokottajissa.

Rokottaminen on ollut Metropolia Ammattikorkeakoulun yliopettaja Anne Nikulan sydämen asia koko hänen uransa ajan. Viimeiset kolme vuotta onkin kulunut projektipäällikkönä Metropolia Ammattikorkeakoulun johtaman ROKOKO-hankkeen parissa, joka toteutettiin yhteistyössä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen, Diakonia-Ammattikorkeakoulun ja Turun Ammattikorkeakoulun kanssa. Hankkeen tarkoituksena on ollut tuottaa valtakunnallinen, verkkopohjainen Rokotusosaamisen koulutuskokonaisuus. Projektin aikana tehtiin useita opinnäytetöitä, jotka tarjosivat niin uutta tietoa kuin konkreettisia välineitä koulutuskokonaisuuden kehittämiseen. Opinnäytetöissä kartoitettiin terveyden- ja sairaanhoitajien rokotusosaamista, tuotettiin materiaalia Moodle-oppimisolustalle ja selvitettiin koulutusolustan käytettävyyttä. Hankkeen lopputuloksena syntyi valtakunnallinen kolmen opintopisteen Rokotusosaamisen koulutuskokonaisuus (Rokotusosaamisen perusteet 2 op ja Rokotusosaamisen syventäminen 1 op) tentteineen.

Rokotusosaamisen koulutuskokonaisuus

Väestön rokotuskattavuuden kannalta on tärkeää, että rokottajilla on hyvä ja tasalaatuinen rokotusosaaminen. ”Tutkimusten ja työelämästä tulleiden viestien mukaan rokotusosaamisessa olisi kuitenkin parantamisen varaa”, kertoo Nikula. Rokotusopetus ammattikorkeakouluissa ja aiemmin sairaanhoito-opistoissa on ollut hajanaista ja epäyhtenäistä. ROKOKO-hankkeen alussa tehtiin kysely hoitotyötä opettaville ammattikorkeakouluille ja siinä selvisi, että rokotusopetusta oli vain vähän ja osalta hoitotyön opiskelijoista se puuttui kokonaan. Koulutuskokonaisuutta kehitettäessä mielessä olivat myös tulevat laki- ja Sote-muutokset, joiden myötä rokotuksia tulee antamaan terveydenhoitajien lisäksi enenevässä määrin myös sairaanhoitajat ja kättilöt. ROKOKO-hankkeen tavoitteena oli ylläpitää ja parantaa terveydenhoitajien rokotusosaamista sekä kehittää rokotusosaamisen opetusta myös sairaanhoitajille, ensihoitajille ja kättilöille perusteista lähtien.

Väitöskirjassaan Nikula (2011) tarkasteli terveydenhoitajaopiskelijoiden ja terveydenhoitajien rokotusosaamista itsearviointilla ja tietotestillä. Tuloksissa ilmeni puutteita niin opiskelijoiden kuin jo työelämässä olevien terveydenhoitajien rokotusosaamisessa. Kun selvisi, että Terveyden

edistämisen määrärahasa mainittiin rokottaminen, lähdettiin hakemaan rahoitusta Rokotusosaamisen koulutuskokonaisuus-hankkeelle. Yhteistyökumppaneina toimivat Turun Ammattikorkeakoulu ja Diakonia-Ammattikorkeakoulu. Rokottamisen ollessa kyseessä, oli itsestään selvää, että niin sanotusti rokottamisen kattojärjestö Terveiden ja hyvinvoinnin laitos tulisi mukaan. Hankkeen aikana 2013-2015 Metropolia AMK toimi koordinaattorina ja hallinnollisessa vastuussa.

Rokotusosaamisen koulutuskokonaisuus on kaksiosainen. Rokotusosaamisen perusteet on kahden opintopisteen kokonaisuus, joka on suunnattu terveydenhoitaja-, sairaanhoitaja-, ensihoitaja- ja kättilöopiskelijoille. Perusteiden tarkoituksena on kehittää opiskelijoiden tietoperustaa ja rokottamistaitoja. Terveidenhoitajaopiskelijoille suunnatussa syventävässä yhden opintopisteen kokonaisuudessa on tarkoitus vahvistaa aiempaa osaamista sekä tarjota eväitä asiakkaiden rokottamiseen liittyvään ohjaukseen ja neuvontaan. Koulutuskokonaisuus on toteutettu kansainvälisessä Moodle verkko-oppimisympäristössä. ”Vaikka kyseessä on verkkokurssi, kuuluu useammilla ammattikorkeakouluilla opetukseen myös käytännön opetusta. Esimerkiksi Metropolia lähiopetuksessa harjoitellaan rokotusasetoja ja konkreettista injektioantoa sekä esitellään rokotteita”, kertoo Nikula. Moodle-oppimisympäristöstään hankkeen projektipäällikkö on ollut tyytyväinen. Opintojakson suorittaneilta eri ammattikorkeakoulujen opiskelijoilta saatu palaute on ollut hyvää.

Opiskelijoiden osuus ROKOKO-hankkeessa

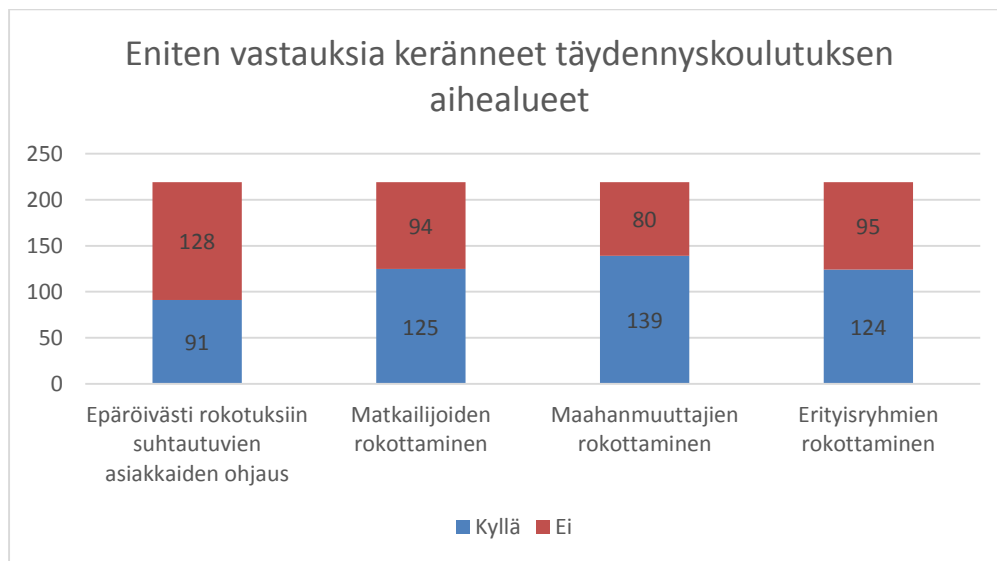
Hankkeen parissa on tehty noin 20 korkeatasoista opinnäytetyötä. ”Pidimme todella tärkeänä, että koko hankkeen ajan mukana on opiskelijoita.” Nikula toteaa. Opiskelijoiden näkökulmaa tarvittiin Moodle-työskentelyyn sekä molempien koulutuskokonaisuuksien (2+1 op) pilotoiteihin. Opinnäytetöinä tuotettiin aiheeseen liittyviä kirjallisuuskatsauksia sekä kysely- ja haastattelututkimuksia. Opiskelijat olivat hyvin sitoutuneita ja motivoituneita työskentelemään hankkeessa. Nikula kehuu opiskelijoiden innostusta opinnäytetöiden teossa: ”Ilman muuta kannustan opiskelijoita aina hankkeisiin mukaan!”

Yksi hankkeen parissa tehdyistä opinnäytetöistä oli joulukuussa 2015 julkaistu terveydenhoitajaopiskelijoiden Anu Ainasojan ja Henna Lausvaaran työ. Tekijät toteuttivat opinnäytetyönään kyselytutkimuksen, jossa he kartoittivat, millaiseksi terveyskeskuksissa työskentelevät sairaan- ja terveydenhoitajat kokevat rokotusosaamisensa sekä sitä, millaiselle täydennyskoulutukselle he kokevat olevan tarvetta.

Tutkimuksessaan Ainasoja ja Lausvaara kartoittivat hoitajien rokotusosaamista ja täydennyskoulutustarvetta useilla kysymyksillä, joissa vastaajat saivat arvioida omaa osaamistaan

ja tietotaitoaan. Kysymykset olivat jaoteltu aihealueisiin ominaisuudet rokottajana, osaaminen rokottamiseen valmistautuessa, rokottamisen aikana ja rokottamisen jälkeen sekä arvio rokotustilanteen onnistumisesta. Rokotusosaamiseen liittyvää täydennyskoulutustarvetta kartoitettiin kysymällä täydennyskoulutukseen toivottuja aiheita sekä sitä, millainen opetusmuoto ja kenen järjestämä täydennyskoulutus koettaisiin hyödyllisimmäksi.

Eniten toivotut täydennyskoulutuksen aiheet olivat matkailijoiden, maahanmuuttajien ja erityisryhmien, kuten raskaana olevien ja lääketieteellisten riskiryhmien, rokottaminen. Myös epäroivästi rokotuksiin suhtautuvien asiakkaiden ohjaukseen toivottiin koulutusta.

Kuvio 1. Rokottamisen aihealueet, joissa vastaajat kokivat tarvitsevansa täydennyskoulutusta (mukaellen Ainasoja ja Lausvaara 2015)

Täydennyskoulutus ja rokotusosaamisen kehittämisen tulevaisuus

Kun Rokotusosaamisen koulutuskokonaisuutta on esitelty yhdessä Terveyden ja hyvinvointilaitoksen Rokotusohjelmayksikön asiantuntijoiden kanssa valtakunnallisilla koulutuspäivillä, on ilmennyt, että kysyntä täydennyskoulutukselle on valtaisa. Ensimmäisen kerran Rokotusosaamisen koulutuskokonaisuutta on tarkoitus lähteä tarjoamaan täydennyskoulutuksena syksyllä 2016.

Keväällä 2016 koulutuskokonaisuus on käytössä 23:ssa hoitotyön tutkinto-ohjelmaa tarjoavassa ammattikorkeakoulun toimipisteessä. Metropolia Ammattikorkeakoulussa opintojakso sisältyy ensimmäisen kerran myös sairaanhoitaja-, kättilö- ja ensihoitajaopiskelijoiden opetussuunnitelmaan.

”Tänä keväänä oppimisalustalla oli noin 1300 opiskelijaa, syksyllä 2016 käyttäjämäärät tulevat nousemaan,” toteaa Nikula.

Rokottajien rokotusosaamisen parantaminen ja ylläpitäminen tulee olemaan tärkeässä osassa myös tulevien lakimuutosten myötä. Muutos koskee tartuntatautilakia, josta rokottaminen ollaan irrottamassa omaksi asetukseksi (STM:n asetus rokotuksista). Uudessa asetuksessa rokottajaksi mainittaneen lääkärin lisäksi terveydenhoitaja, sairaanhoitaja ja kättilö, jolla on asianmukainen koulutus.

Ihminen hankkeen takana: Anne Nikula

– terveydenhoitaja, terveystieteiden tohtori, yliopettaja Metropolia AMK

Halu työskennellä rokottamisen parissa ja edistää ihmisten terveyttä on ollut Anne Nikulan haaveissa jo lapsesta saakka. Muistot terveystieteiden kotikäynnillä ja kouluaikojen rainakuvat Biafran ja Ambomaan hätää kärsivistä lapsista antoivat Nikulalle sisäisen liekin hakeutua terveydenhoitajan ammattiin.

Rokotusten merkityksen terveydelle Nikula sai huomata työssään nuorena terveydenhoitajana väestövastuuneuvolassa. Aloittaessaan työt olivat alueen perheiden rokotusasiat jääneet retuperälle. Yhdessä neuvolan vastuulääkärin kanssa Nikula teki runsaasti töitä rokotuskattavuuden parantamiseksi. He lähestyivät perheitä kirjeitse: ”tuokaa lapsenne rokotettavaksi ja tuokaa itsennekin.” Järkyttävien kokemus neuvolatyössä oli se, kun yksi alueen pikkulapsista menehtyi aivokalvontulehdukseen. Tällöin Nikula päätti: ”Jos minä ikinä elämässäni voin tehdä sen eteen jotain, ettei kenenkään lapsen tarvitse kuolla, vaikka rokotteita on olemassa, niin sen minä teen.” Siitä lähtien Nikula on työskennellyt aktiivisesti rokottamisen edistämisen eteen.

Toimiessaan opettajana Sairaanhoidon opistossa, Nikula sai seurata, millaista keskustelua hoitotyön opetuksen ammattikorkeakoulumuutos herätti. Nikula kertoo, että kentältä kuului usein viestiä: ”Opistotasoiset terveydenhoitajat ovat hyviä rokottajia, mutta ammattikorkeakoulusta valmistuneet eivät osaa mitään.” Aikansa kuunneltuaan heräsi Nikulalle ajatus siitä, että väitettä tulisi tutkia. Ammattikorkeakoulussa työskennellessään hän kehitti yhdessä kollegansa kanssa Eri-ikäisten rokottaminen -opintojakson. Tämä vapaavalintainen opintojakso oli yli 10 vuoden ajan hyvin suosittu opiskelijoiden parissa ja se olikin saatavilla vielä viime vuoteen saakka.

Hakeuduttuaan tohtorikoulutusohjelmaan Nikula pohti väitöskirjansa aihetta yhdessä ohjaajansa, professori Helena Leino-Kilven kanssa. Rokotusosaamista ei oltu tutkittu aiemmin Suomessa, joten lopulta usean vuoden työn tuloksena syntyi englanninkielinen artikkeliväitöskirja Vaccination

Competence - The Concept and Evaluation (2011). Työ on herättänyt myös kansainvälistä kiinnostusta ja se on toiminut hyvänä pohjana ROKOKO-hankkeelle. Hanke päättyi joulukuussa 2015.

Työskentely ROKOKO-hankkeessa

Työskentelyn hankkeen projektipäällikkönä Nikula nimeää yhdeksi mielenkiintoisimmista ja parhaimmista töistään, jota on uransa aikana tehnyt. Yhteistyö projektin jäsenten kesken toimi upeasti ja innostus aihetta kohtaan oli tarttuvaa. Asiantuntijat ja opiskelijat työskentelivät yhdessä, jolloin opiskelijat saivat arvokasta kokemusta moniammatillisesta yhteistyöstä. ”En tiedä miten siinä kävi niin, että kaikki hyvät ihmiset tulivat mukaan projektiin.” Nikula toteaa naurahtaen.

Mitä seuraavaksi?

Tulevaisuudessa Nikulan työ rokottamisen ja kehitetyn Rokotusosaamisen koulutuskokonaisuuden parissa jatkuu. Palautetta kerätään koulutuskokonaisuuden suorittaneilta opiskelijoilta ja ohjaavilta opettajilta. Mukaan pyritään saamaan ne muutamat ammattikorkeakoulut, joissa koulutuskokonaisuus ei vielä ole käytössä. Nikula kertoo, että suunnitelmissa on myös työstää rokotosopetusta vastamaan ruotsinkielisten ammattikorkeakoulujen vaateita. Kysyntää englanninkieliselle opetukselle on myös, mutta tällä hetkellä haastetta tuottaa vielä suomenkielinen Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Rokottaminen-sivusto, joka toimii koulutuskokonaisuudessa päivittyvänä tiedon lähteenä.

Seuraavana isona askeleena koulutuskokonaisuuden hyödyntämisessä Nikula mainitsee täydennyskoulutuksen tarjoamisen: ”Ajatuksena on koko Suomen rokottajien täydennyskouluttaminen.” Myös kansainväliset mahdollisuudet opintokokonaisuuden hyödyntämiseen ja rokotuspätevyyden kehittämiseen kiinnostavat, kertoo Nikula. Antoisa työ hankkeen parissa tarjoaisi Nikulalle myös edellytyksiä lähteä työstämään väitöskirjalleen jatkotutkimusta, mutta siihen Nikula toteaa hymyillen: ”Ajattelen, että annetaan nyt tilaa nuoremmille.”

Terveiset lukijoille

Rokotusten parissa työskenteleville ammattilaisille ja terveydenhuoltoalaa opiskeleville Nikulalla on selkeä viesti: ”Ole kiinnostunut asioista, ota selvää, kysy!” Nykypäivänä on tärkeää kiinnittää huomiota tiedonlähteisiin. Internet ja sosiaalinen media on pullollaan erilaista informaatiota

rokottamisesta ja rokotteista, mutta alan ammattilaisen tulee osata pohjata tietonsa ja taitonsa tutkittuun tietoon.

Rokotuskriittisyys mietityttää Nikulaa: ”Muualla maailmassa, etenkin kehittyvissä maissa, annetut rokotukset ja rokotuskortti ovat kuin pääsylippu elämään.” Ammattitaitoa on välittää asiakkaille ja väestölle viesti rokottamisen tärkeydestä. ”Me emme ole vastuussa vain itsemme, vaan myös muiden suojaamisesta. Se on halpa henkivakuutus.”

Lisätietoa: www.metropolia.fi/rokotusosaaminen

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sanna Lehikoinen

Terveystieteiden tutkimuskeskus